

פרשת וילך התש"פ

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. דברים פרק לא, א

(א) וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל:

2. דברים פרק ל, יט

(יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמנות נתתי לפניך הברכה והקללה ובהרפת בחיים למען תחיה אתה וזרעך:

3. דברים פרק לא, כו-כח

(כו) לקח את ספר התורה הזו ושמתם אתו מצד ארון בריתיה' אלהיכם והיה לכם ביד לעד: (כז) כי אנכי ידעתי את מרידך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם ה' ואף כראחרי מותי: (כח) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ:

4. פרשת האזינו דברים פרק לב, א

(א) האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמריפי:

5. רש"י דברים פרשת האזינו פרק לב:א

האזינו השמים - שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר, שפך אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית, מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ — עדים שהן קיימים לעולם. ועוד, שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם, הגוף תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם, ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה — "ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה" (דברים י"ז), ואחר כך "ואבדתם מהרה" (שם י"א) על ידי האמות:

6. רמב"ם הלכות תשובה פרק ב

(א) אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופרש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מפשולון כח. כיצד. הרי שבא על אשה בעברה ולאחר זמן נתחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופרש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכר את בוראיו בימי בחורתיך (קהלת י"ב:א). ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעלה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפלו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר (קהלת י"ב:ב) עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קדם שימות נסלח לו:

(ב) ומה היא התשובה. הוא שיעזב החטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזב רשע דרכו וגו' (ישעיה נ"ה:ז). וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי (ירמיה ל"א:י"ח). ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד

אלהינו למעשה ידינו וגו' (הושע י"ד:ד). וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בלבו: (ג) כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועזב ירחם. וצריך לפרט את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב (שמות ל"ב:ל"א):

7. שפת אמת דברים שבת תשובה ב"ה משבת תשובה [תר"מ]

בפסוק שובה ישראל עד ה"א. כי עיקר התשובה כשנתעלה האדם אחר תיקון החטא ומחזיק בתשובתו. וז"ש עד ה' אלקיך כי צריך אדם לשוב למקומו הראשון ששורש בניי חקוקים תחת כסא הכבוד. ובוודאי אחר מדריגות רבות שכבר הוא צדיק גמור. עדיין צריך לשוב להיות חוזר לשורשו העליון. וז"ש שמגעת עד כסה"כ. וברמב"ם עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לדבר הזה. ומהתימא לומר שאינו נקי תשובה עד שיעיד עליו דא"כ לא שבקת חיי. אכן המכוון הוא כי התשובה צריך להיות עד מדריגה זו. והיינו ביטול הבחירה לגמרי כי בוודאי צדיקים זוכין בעבודתם עד שנקח מהם כמעט כל הבחירה. כיון שבחרים בזה ובדרך שאדם רוצה לילך כו'. וזה באמת יהי סוף התיקון כאשר ישובו כל בניי באמת. וזה כוונת הרמב"ם כי התשובה אין לה שיעור והפסק עד שיעיד יודע תעלומות כו'. ועל תשובה זו אמרו שמביאה

רפואה לעולם בביטול הבחירה לגמרי. וע"ז אמרו במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד. כי הצדיק לא עבר במקומות האלה ובע"ת מתקן כל הדרכים המקולקלים. ולכן עיקר התשובה בשבת שכל אדם יש לו עלי' בש"ק. לרמוז למ"ש כי עיקר התשובה בהיות האדם מתוקן ואיננו עוד בתוך לכלוך החטאים כנ"ל:

8. לחם משנה הלכות תשובה פרק ב הלכה ב

[ב] ומה היא התשובה שיעזוב החוטא וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת איך הקדוש ברוך הוא יעיד עליו כך וכי לא נשארה הבחירה בידו והרי אמרו הן בקדושי לא יאמין. ויש לומר דפירושו כך שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם והוא על דרך ואעידה לי את השמים ואת הארץ שמקבל עליו לעדים לשמים ולארץ והראיה שהביא היא כך כיון שהכתוב אמר כל תשא עון וקח טוב הרי כיון שאנו אומרים לו שלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו הרי אנו מקבלים אותו לעד על ככה:

9. ספר חסידים (מרגליות) סימן כ 1140-1217

כל מצוה שבתורה בין עשה בין ל"ת אם יעבור אדם על אחד מהם בין בשוגג בין בזדון כשיעשה תשובה וישוב מחטאיו חייב להתודאות לפני האלהים יתעלה שמו .. איזהו תשובה גמורה זה שבא לידו דבר עבירה שעבר בה ויש בידו לעשות ופירש ולא עשה מפני התשובה ... ומה היא התשובה שיעזוב החוטא את חטאו ויסיר מחשבתו הרעה מלבו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר (ישעי' נ"ב ז') יעזוב רשע דרכו וכו'. ויהא תוהא ומתנחם ומתחרט על הראשונות שנאמר (ירמי' ל"א ט') כי אחרי שובי נחמתי. **ויאמר אני מעיד עלי היודע כל תעלומות שלא ישוב בזה החטא לעולם** שנאמר (הושע י"ד ד') ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. ומדרכי התשובה צריך להיות צועק תמיד לפני ה' בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדברים שחטא בהם ומשנה שמו כלומר שאני אחר ואינו אותו האיש שעשה המעשים הרעים ומשנה מעשיו כולם לטובה להדריך עצמו בדרך ישרה. וגולה ממקומו שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח. ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע חטאו ומגלה חטאו שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם חטאתי לפלוני כך וכך עשיתי לו והנני היום שב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר (משלי כ"ח י"ג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. בד"א בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם לבין קונו אין צריך לפרסם. ועזות פנים היא לו אם גילה לאדם אלא שב לפני הבורא ב"ה ומפרש חטאיו לפניו ומתודה עליהן לפני רבים סתם חטאתי וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר (תהלים ל"ב א') אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

10. נחלת יעקב נ"ך ורמב"ם

R. Yaakov Lorberbaum was born ca. 1770 in Zabrov, Galicia.

רמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"ב, וז"ל עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב עוד לזה החטא כלל. **ותמהו כולם ע"ז** (עי' לח"מ שם) הלא הבחירה חפשית. ולפענ"ד נראה פשוט, כי האדם מקודם עשותו העבירה הוא שוה בבחירתו לטוב או לרע, אבל אחר עשותו החטא שורה עליו רוח טומאה ומלפפתו עד שמחטיאו שנית. ולזה הגדולה שבתשובות באותו מקום באותו אבר באותה אשה וכו'. ולזה אמר שישוּב כ"כ עד שיעיד עליו יודע תעלומות, **פי' שכבר סר החטא מדעתו עד שמכח העבירה לא ישוב עליו**, רק הוא בבחירה שוה כמקודם. וזה ג"כ כוונת השי"ס (יומא פו ב) בהתשובה "באותו מקום" - לא חס ושלוּם שיתייחד עם אותה אשה, כי ח"ו לא הותר יחוד לבעל תשובה, רק כוונתם שישוּב כ"כ עד גדר שאלו הי' בא לידו חטא כזה לא הי' עושיהו. ולזה מוזכר בספר חסידים שפעם אחד הורה חסיד אחד לחוטא לעשות תשובה הנזכרת "באותו מקום" ונכשל בזה - מטעם דלאו דינא קאמר, דלא הותר יחוד לבעלי תשובה כנ"ל, רק כוונתו על דרך שכתבתי. כנ"ל ברור ונכון:

11. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פז עמוד א

אָחַטָא וְאָשׁוּב, אָחַטָא וְאָשׁוּב, תְּרִי זִמְנִי לְמָה לִי? כְּדָרְב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַב: פִּינּוּן שְׁעֵבַר אָדָם עֲבָרָה וְשָׁנָה בָּהּ, הִתְבָּרָה לוֹ. "הִתְבָּרָה לוֹ", סִלְקָא דְעֵתְדָא? אָלָא נַעֲשִׂית לוֹ כְּהִתְבָּר!

12. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ראש השנה פרק א-ידיד נפש ראש השנה פרק א

... דְּאִיר קְרוּסָפָא בְּשֵׁם ר' יוֹחָנָן, שְׁלֹש פִּינְקְסִיּוֹת הֵם. אַחַת שְׁל צְדִיקִים גְּמוּרִין. וְאַחַת שְׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין. וְאַחַת שְׁל בִּינּוּנִיִּים. ... רַבִּי חֲנַנְיָה חֲבָרְיָהוּן דְּרַבְּנָן בְּעֵי וְאִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא

רוֹאֵה אֶת הַנּוֹלָד? בתמיכה! ואם יודע מי יעשה תשובה בין ר"ה ליו"כ, יכול לדון את הבינונים ב"ה! ועונה **וְלֹא שְׂמִיעַ דְּא"ר סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דָן אֶת הָאָדָם אֲלֵא בְּשַׁעֲהָ שְׁהוּא עוֹמֵד בָּהּ** אם חטא מענישו בזמן שחטא ולא לפני כן. **מֵאֵי טַעְמָא?** שנאמר (בראשית כא) **אֶל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם** ודורשים באשר הוא שם עכשיו, שעכשיו הוא כשר, אף על פי שידע הקדוש ברוך הוא מה עתידים בניו לעשות לישראל כשהלכו בגלות, לא ענשו על העתיד.

13. אור ישראל כוכבי אור ז

הַרְמַב"ם ז"ל בְּפָרֶק ב' מֵהַלְכוֹת תְּשׁוּבָה כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ. וּמָה הִיא הַתְּשׁוּבָה. הוּא שְׂיַעֲזֹב הַחוּטָא חֲטָאוֹ וְיִסִּירוֹ מִמַּחְשְׁבֹתָיו. וְיִגְמַר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂהוּ עוֹד. שְׁנֵאמַר יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרַפּוֹ וְגו'. וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שְׁעָבֵר. שְׁנֵאמַר כִּי אַחֲרֵי שׁוּבֵי נַחֲמֵתִי. וְיַעֲיֵד עֲלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחוּטָא לְעוֹלָם שְׁנֵאמַר כּוֹי' עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ עֵין שָׁם. **וּלְפִי מִשְׁפָּל רֵאשׁוֹן אֵין סֹדֵר דְּבָרָיו מְדַקְדָּקִין.** שְׁהָרִי הוּא חוֹשֵׁב בְּכֹאן שְׁנֵי עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה. וְהֵם הַקְּבֵלָה עַל לְהַבָּא. וְכֵן הַחֲרָטָה עַל הָעֵבֶר. וְהִנֵּה מָה שְׁכָתָב וְיַעֲיֵד עֲלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחוּטָא לְעוֹלָם. זֶהוּ שִׁיף לִיסוּד הַקְּבֵלָה כְּמוֹכֵן. **וּלְפִי זֶה לְמָה הַכְּנִיס הַחֲרָטָה בְּאִמְצָע.** בֵּין מָה שְׁכָתָב וְיִגְמַר בְּלִבּוֹ כּוֹי'. לְבִין מָה שְׁכָתָב וְיַעֲיֵד עֲלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת כּוֹי'. וּלְפִי הָעֵנִין הִיָּה לוֹ לְכַתֵּב. וּמָה הִיא הַתְּשׁוּבָה כּוֹי'. וְיִגְמַר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂהוּ עוֹד. וְיַעֲיֵד עֲלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחוּטָא לְעוֹלָם. וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שְׁעָבֵר כּוֹי'... וְעַם זֶה נִשְׁפָּל. לְהַבִּין דְּבַר הַהֲבָדֵל בִּיסוּדֵי הַתְּשׁוּבָה. וְהִנֵּנוּ בֵּין הַקְּבֵלָה עַל לְהַבָּא. לְבִין הַחֲרָטָה עַל הָעֵבֶר. **אֲשֶׁר הַנְּסִיוֹן יוֹרְנוֹ כִּי הַקְּבֵלָה נִקַּל יוֹתֵר מִהַחֲרָטָה.** וְכִי גַם אִם יִתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ וְיִקְבַּל עֲלָיו לְהַטִּיב אֶת פְּעָלוֹ עַל לְהַבָּא. בְּכָל זֹאת עֲדִין רְחוּק הוּא מִן הַחֲרָטָה. **לְהַרְגִישׁ בְּלִבּוֹ חֲרָטָה גְּמוּרָה עַל הָעֵבֶר.** אֲשֶׁר לְפִי מִשְׁפָּל רֵאשׁוֹן הוּא נִגְדַּד דְּרָכֵי הַשְּׁכָל כְּפִנּוֹכָר לְעִיל. אֲכֵן הוּא הַדְּבָר. כִּי כְּאֲשֶׁר כָּל אִישׁ לְפִי עֲרֻכוֹ. הִנֵּה הָעוֹנוֹת אֲשֶׁר נִכְשַׁל בָּהֶם. **כְּבָר עֵבֶר וְשִׁנָּה עֲלֵיהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת.** וְעֵשֶׂה רָשָׁם עַל לְכַבּוֹ לְהִיּוֹת נַעֲשֶׂה לוֹ כְּהַתֵּר. הִנֵּה מוֹכֵן מֵאֲלֵינוּ. **כִּי לֹא בָקַל יִהְיֶה נַעֲקָר מִשְׂרֵשׁ גִּזְעָם.** מָה שְׁכָבֵר נִשְׂרֵשׁ בְּלִבּוֹ עַל יְדֵי כְּפִילוֹת פְּעָמִים רַבּוֹת. לְהִיּוֹת נַעֲשֶׂה לוֹ כְּהַתֵּר. לְהִיּוֹת נִהַפֵּךְ לְהִיּוֹת אִסוּר. וְעַל כֵּן גַם כִּי יִקְבַּל עֲלָיו לְהַנְּזֵר מְעוֹן מְכָאן וּלְהַבָּא. הִנֵּה עַם זֶה לֹא נַעֲקָר הָרָשָׁם שְׁנַעֲשֶׂה בְּלִבּוֹ. עַל יְדֵי הַשְּׁנוּת עַל הָעֵבֶרוֹת פְּעָמִים רַבּוֹת. לְהִיּוֹת דּוֹמָה בְּעֵינָיו כְּהַתֵּר. וְאַף כִּי מְקַבֵּל עֲלָיו לְהִיּוֹת זְהִיר מֵהֶם עַל לְהַבָּא. **הוּא רַק כְּמִי שְׂרוּצָה לְפָרֵשׁ מֵאִיזָה דְּבָר הַמְּתָר. וְעַל כֵּן הַחֲרָטָה מֵאֵין תַּמְצָא. אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָעוֹנוֹת עֲדִין הֵם בְּעֵינָיו כְּהַתֵּר:**

אֲכֵן הַחֲרָטָה הַגְּמוּרָה לֹא תֵבֵא לְהָאָדָם בְּנִקְל. כִּי אִם אַחֲרֵי יַעֲזֹב אֶת דְּרַפּוֹ. בְּרַבּוֹת הַיָּמִים וְיִחַלְפוּ עֵתִים. שִׁיְהִיָּה בְּזִהִירוֹת נוֹרָאָה מְאֹד. שֶׁלֹּא יֵבֵא לִידֵי הַחוּטָאִים שְׁכָבֵר נִלְכַּד בָּהֶם. וְיַעֲמַל הַרְבֵּה בִּירְאָה חֲכָמָה וּמוֹסָר. יִרְאֵת הָעֵנֶשׁ וְיִרְאֵת הַרוּמָמוֹת. וְכֵן שְׁאָרֵי חֲשִׁבוֹנוֹת מַחְשְׁבוֹן הַנֶּפֶשׁ. לְהַשִּׁיב אֲלָיו שְׁבוֹת חֲמַר הָעוֹן. הִנֵּה לֹאט לֹאט תַּפְשֵׁט אֶת צוֹרֵת הַהַתֵּר מֵעֲלֵיהָ. **וְכֹאֲשֶׁר חֲמַר הָעוֹן תִּשָּׁיב אֶל קִדְמַת נְעוּרֶיהָ. שְׁתִּהְיֶה אֲלָיו עַל מִשְׁקַל פְּעַם רֵאשׁוֹנָה כְּמִי שֶׁלֹּא חֲטָא מֵעוֹלָם.** אִזּוֹ תַּחַל לְפַעַם בְּקָרְבּוֹ רוּחַ הַחֲרָטָה בְּכָל תַּקְּףָה וְעוֹ. עַל אֲשֶׁר נוֹאֵל וְאֲשֶׁר חֲטָא. וְכִכֵּל אֲשֶׁר יוֹסִיף דַּעַת. לְהַבִּין וּלְהַשְׁפִּיל גְּדֵל הָאֲשֻׁמָּה שֶׁל חֲטָא וְעוֹן. וְכִמְהָ רַבָּה הַרְעָה לְהַמְרוֹת רָצוֹן מִלֶּדֶת מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. כֵּן יוֹסִיף מְכָאוֹב שֶׁל הַחֲרָטָה וְהַדְּאָגָה:

וּמַעֲתָה יִתְבָּאֵר דְּבָרֵי הַרְמַב"ם הַנִּזְכָּר לְעִיל. כִּי הִנֵּה מָה שְׁכָתָב וְיַעֲיֵד עֲלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחוּטָא לְעוֹלָם. לְכֹאֲוֶרָה יִפְלֵא מְאֹד. כִּי הִנֵּה מִשְׁמַעוֹת דְּבָרָיו הוּא. כִּי אִם יָשׁוּב בְּשׁוּם פְּעַם לְזֶה הַחוּטָא אֵין זֶה תְּשׁוּבָה. וְזֶה תִּימָה כִּי לְפִי הַמְּקַבֵּל הִנֵּה מִי שְׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. כָּל עוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין לוֹ. וְאִם אַחֲרֵי-כֵן יָשׁוּב לְחֲטָא הוּא כְּמִי שְׁחוּטָא מְחֻדָּשׁ. וְהִרְאֵשׁוֹנוֹת שְׁכָבֵר נִמְחָלוּ לוֹ לֹא תִזְכְּרָנָה עוֹד. וְאִם-כֵּן מָה שְׁהַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת שְׁיָשׁוּב בְּשׁוּם פְּעַם לְזֶה הַחוּטָא לֹא יֵרַע וְלֹא יִשְׁחִית בְּקִדְשׁ אֶת הַתְּשׁוּבָה הַגְּמוּרָה:

אֲכֵן נִרְאָה עַל פִּי מָה שְׁכָתָב אֲדַמו"ר הַגָּאוֹן הַחֲסִיד זְצוּק"ל בְּסִפְרֵי תְּבוּנָה. כִּי הִידְעוֹת שֶׁל הָעֵתִיד שְׁנֵי מִיָּנִים הֵמָּה. הָאֶחָת יְדִיעָה מַחְלָטָה שְׁאִינְנָה נוֹפְלָת תַּחַת הַשְּׁנוּי וְהַתְּמוּרָה. וְזֶה אִינְנָה בְּגִדֵר אֲנוּשִׁי. הַשְּׁנִית יְדִיעָה שְׁכָלִית לְפִי קִשׁוּר הַדְּבָרִים מִסְבָּה לְסְבָה וּמִמְסוּבָב לְמִסוּבָב. וְכֵן יִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר עַד בֵּא אֶל הַמְּסוּבָב הָאֲחֵרוֹן. גַּם בִּידְעָה הַזֹּאת קֶצֶרָה יֵד אֲנוּשׁ לְבֵא אֶל תַּכְלִיתָהּ. מִפְּאֵת חֲסָרוֹן יְדִיעָתוֹ מִכֵּל עֵינֵי הַסְּבוֹת הַנוֹגְעִים אֶל הַדְּבָר הַמְּעַתֵּד לְצִאת לְפַעַל. כֵּן בַּחֲרֵת אֲנוּשׁ. הִידְעָה בְּבַחֲרֵת הָאָדָם נַחְלָקָת לְשִׁנֵּי מִיָּנִים. הָאֶחָת יְדִיעָה מַחְלָטָה אֲשֶׁר אֵין לְהַעֲלוֹתָהּ עַל הַדַּעַת אֵיךְ לֹא תִהְיֶה סְתִירָה אֶל הַבַּחֲרָה כּוֹי'. הַשְּׁנִית יְדִיעָה שְׁכָלִית. לְפִי הַנְּהַגַת הָאָדָם טְבָעוֹ וְעֵינָיו. לְפִי קִשׁוּר הַדְּבָרִים בְּסִפְתָּם אֶל נְכוֹן. אֲשֶׁר בְּהִידְעָה הַלְּזוֹ מִנְהִיג הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֶת עוֹלָמוֹ לְטוֹב כּוֹי' עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ הַטְּהוֹר עֵין שָׁם:

ועל פי דברי אדמו"ר זצוק"ל הנזכרים לעיל. נוכל לומר כי גם בבחינת עושה תשובה. בהידיעה אם ישוב האדם לזה החטא. או כי לא ישוב לזה החטא לעולם. גם הידיעה הזאת נחלקת לשני מינים כנזכר לעיל. האחת הוא ידיעה שכלית. כי הנה יסוד התשובה הוא. לעזוב את דרכו. ושלא יוסיף עוד לעשות הרע בעיניו יתברך שמו. ועל זה צריך קבלה שיגמר בלבו שלא ישוב לחטא עוד. והנה על פי ערך תקף התשובה בכל פרטיה. יש להבין ולהשפיל. אם מה שגומר בלבו שלא יחטא עוד הוא דבר חזק וקיים. או כי התשובה איננה גמורה כל כך והוא עלול לשוב לזה החטא. והנה גם בהידיעה הזאת קצרה יד אנוש לבא עד תכליתה. כי ערך התשובה תלוי לפי רוח האדם. תכונתו ומדותיו טבעו ומזגו. ולפי כחותיו יודע את ערך התשובה אם תספיק על פי דרכי השכל שלא יהיה עלול לשוב לזה החטא. והנה האדם אינו יודע את עצמו. כמו הצור שברא אותו מאין. והוא בוחן לבבות. הוא יודע ידיעה שכלית. לפי ערך תשובתו ועל פי כחותיו. אם על פי תשובתו הוא עלול לשוב לזה החטא. או שלא ישוב לזה החטא לעולם. השנית היא ידיעה מחלטת. בלי קשור סבה במסובב. כי גם אם על פי ידיעה שכלית. מערך תקף התשובה. אינו עלול לחטא עוד. בכל זאת הלא הבחירה בידי האדם. ויוכל היות שיהיה שב על קיאו. וגם זה יודע הקדוש-ברוך-הוא. אם כי זה תלוי בבחירת האדם:

ועם זה יובן דברי הרמב"ם ז"ל. כי מה שפתב ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. הפונה הוא רק על פי ידיעה שכלית. והינו שיהיה תקף התשובה כל כך מה שיגמר בלבו שלא יחטא. עד כי יעיד עליו יודע תעלומות הבוחן לבבות. כי לפי ערך התשובה על פי דרכי השכל לא ישוב לזה החטא לעולם. ואם התשובה גמורה כל כך עד שיעיד עליו היודע תעלומות כנזכר לעיל. אף אם הקדוש-ברוך-הוא יודע בידיעה החלטית מה שעתיד להיות. כי סוף סוף ישוב להיות חוטא. בכל זאת לא ירע בקדש. ולא ישחית את תשובתו הקדומה:

ומעתה גם סדר דברי הרמב"ם מדקדקין. כי הנה הידיעה במהות תקף התשובה. לדון על פי דרכי השכל. אם מה שגומר בלבו שלא יחטא עוד יהיה דבר המתקיים או לא. הנה מהקבלה לבד אין לשפט מאומה. כי בקל יתעורר האדם להטיב את דרכו. ולזאת אף אם יקבל עליו בלב תמים ונפש חפצה להגזר מפל חטא ועון. בכל זאת כל זמן שלא ירגיש בלבבו חרטה גמורה על העבר. לאות הוא כי עוד אינו מכיר ערך אשמת החטא כמה היא רבה. ועוד היא דומה בעיניו כהתר. ובכן יוכל להיות כי הקבלה לא יהיה דבר המתקיים. כי מהר יהיה נפתה ליצרו. וישוב על קיאו. יען כי עצם העון הוא קל בעיניו. ואינו נרתע ונפחד מעברה:

אמנם תקף התשובה להכיר את דרכו על העתיד. לא ישג כי אם ממהות ערך החרטה. כי כאשר יגיע למדרגה להכיר את ערך אשמת החטא כי רע ומר עזבו את ה'. ואת כל הרעה אשר גמל לנפשו. ויתחרט חרטה גמורה על מעשיו הרעים וישתונן כליותיו. ויאנח במרירות לב. וכמו שכתב בספר שערי תשובה לרבנו יונה בעקר החרטה. הנה לפי ערך גדל המרירות ועצם הדאגה והיגון. וכמה הוא נרתע ונפחד עתה מחטא ועון. יש לשפט על תקף התשובה והקבלה מה שגומר בלבו שלא יחטא עוד. אם יהיה דבר המתקיים:

הוא מה שכתב הרמב"ם ז"ל. ומה היא התשובה. הוא שיעזב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו. ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד כו'. וכן יתנחם על שעבר כו'. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם כו'. אף כי מה שכתב ויעיד עליו יודע תעלומות כו'. זהו ענין לחלק הקבלה. למה שכתב ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד. בכל זאת כתב מתחלה וכן יתנחם על שעבר. אכן הוא הדבר. כי עם הקבלה בלבד שיגמר בלבו שלא יחטא עוד. אף כי יקבל עליו באמת ובלב שלם. כל עוד ירגיש בלבבו חרטה גמורה על העבר. הוא נמנע שיעיד עליו יודע תעלומות. שלא ישוב לזה החטא לעולם כנזכר לעיל. אכן רק אחר שיתנחם על שעבר חרטה גמורה. אז יוכל להגיע למדרגה. אשר היודע תעלומות ובוחן לבבות. ויודע ומכיר את מרירות לבו ויגונו ועצבון רוחו. ואת ערך העברה בעיניו כמה הוא נרתע ונפחד ממנה. יעיד עליו על פי ידיעה שכלית שלא ישוב לזה החטא לעולם: